

v ŠOLSKI PRIJATEL.

Izhaja vsak torek na pol polji in velja na leto 2 fl. 12 kr. po pošti, 1 fl. 36 kr. brez pošte.

Číslo 14. V torek 5. aprila 1853. II. tečaj.

Tonček v šoli.

Tonček. Kje pa je Mlinarjev Boštej, so danes g. učitelj začeli? Nobeden ni vedel nič od njega povedati. Že večkrat sem vam, ljubi moji! so dalej djali, pokazal in pravil, da je šola velik božji dar, in da vsak priden in moder otrok rad v šolo hodi. Vendar se pa včasi zgoditi more, da kateri zboli, ali ga doma kaj zamudi.

Treba je, da učenec ali učenka, ki v šolo iti ne more, tovarša alj tovaršico prosi, da to v šoli pove, in se potem, ko spet v šolo pride, lepo izgovori. Boštej taj ni prav storil, da nikogarja ni prosil, — bomo vidili, kako se bode prihodnič v šoli izgovoril. Le lepo vbogajte, — jaz imam vas iz serca rad, zato moram vedeti, kje da ste. — Sedaj so vkazali, da drugotečajarji pišejo, kar na tabli stoji; tole je bilo na tabli:

boja (barva), bila, bula, berilo, roba, riba, binej (oven), bob, bobovina, bor, borje, borovina, ber, berovina. — oni narobe barajo — bomo brali — ura eno bije — bojar bojari — on fajfo bula — berilo beremo — lenoba ne velja.

Oče. Že komaj čakam, da bi mi povedal, kako da ste se pišaje brati začeli učiti; no, začni! —

Tonč. Nismo dones s tim narprej začeli, temuč smo stare reči ponavljali, smo imenovali nam že znane reči, smo našteli reči, ki so iz lesa in kamna nared, — povem vam, atej! da smo vsi prav dobro znali.

Dones bomo pa nektere reči poiskali in imenovali, ki so iz železa ali jekla nared. Le pogledjte, so rekli, malo po šolski izbi, bote kmalo kaj najdli, kar je iz železa alj jekla; pogledjte na duri,

kako se tole pravi, kako tole . . . Le še pogledjte po izbi, alj nič več tacega ne najdete? pogledjte na okno, iz česa je tole, kako se pravi? V izbi ni nič več, kar bi iz železa alj iz jekla bilo; pomislite taj, morebiti da vam še v glavo pade kaj tacega? s čem pa derva sekamo? ali je pri sekiri vse iz železa? s čem pa dile žagamo? kaj moramo imeti, če hočemo jamo skopati, — veste, kakšen je voz, kaj je na vozui iz železa, s čem atej orjejo, vlačijo, sečejo? Atej! to smo si glave lomili, vsak je hotel te reči narprej povedati; pa g. učitel so nas lepo zaporedoma popraševali, le včasi so rekli: no! kdo to ve mi povedati? — Slednjič so djali: da bote si imenovane reči ložej v glavi obranili, bode mi pa Skočajev Jozej vse reči, ki so iz železa alj jekla nared, glasno in počasno naštel. Jozej je takole začel: Lete reči so iz železa alj iz jekla nared: vilice, nož, peresnik; — ključenica, ključ, klupa, zapah, okovi; — zatik, okov, zapernik; — sekira, žaga, pila, lopata, kramp, motika, cepin, kladivo; — šinje, os, osnik, okovi, igla, cokla, veriga (ketina); — rezalo, lemež (oralnik), otka, brana, gnojne vile, kosa, serp. Veliko ste se dosedaj že naučili, — dones bomo začeli, kakor sem vam že obljubil, tudi pisati in, kar smo pisali, tudi brati. Ah ljubi moji! pisati in brati znati, je za človeka lepa, zlata reč. Le lepo taj poslušajte in dobro pazite! Že večkrat ste slišali petelina peti, kaj ne? Tonček, so djali, poskusi nam tukaj v šoli tudi tako zapeti.

Oče. No! saj imamo tri lepe peteline, ki jih vsak dan slišiš, le zapoj!

Tonč. Petelin poje: 'iiriki! Prav je tako, petelin res tako poje; potem je jih še več moralo tako zapeti. Ko tako zapojete: 'iiriki povejte mi, kaj slišite narprej, le poslušajte: „i-i-riki.“ Povej mi Mojcej! kaj slišiš? ti tudi — še ti — tako so nektere popraševali. Ja! so pristavili; ko zapojemo: „iiriki“, slišimo narprej: i — da! glas i narprej slišimo. — Kako se pravi tista reč, s katero mati nogavice delajo? Povej mi Neček! Atej! prav lepo je Neček povedal: tista reč, s katero mati nogavice delajo, se pravi *igla*; da! „i-gla“ se tista reč pravi. Kteri glas slišiš narpred, ko rečeš i-gla. Slišim narprej glas: i. Spet so ravno to še nektere učence prašali. —

Kako ti je ime, so djali Bednarjevemu Janezu? Meni je ime Janez. Alj veš, kako v nekterih krajih mesto „Janez“ še rekajo? Nekteri me tudi kličejo „Ivan.“ Da! Janez ali Ivan je vse jedno. Ko rečem prav počasno „I-van“, kateri glas slišiš narpred. Kaj ne? tudi glas: *i*. — Alj ste že vidili kresati? Kako se pravi tistemu drobnemu ognji, ki ga vidimo iz kresavnega kamna skakati? Povej mi Tonček! Tisti drobnj ogenj se pravi *iskra*. No! prav tako, iskra je tistemu ognji ime. Kedar rečem prav počasi; „*i-skra*“, kateri glas slišimo narprej; povej mi ti, — še ti tudi — ja, narpred slišimo glas *i*. Ravno taka je, ko izrečemo: izba, ime, Ignac, il, igra.

Tako! glas *i* že veste, sedaj bom vam pa tudi pokazal, kako se glas *i* piše? Le sem pogledjte! Tukaj potegnem na kviško tenko čerto — naredite jo tudi vi na ploščico — zraven nje pritekne debelo na viš zavihano čerto — le tudi vi tako potegnite — na verh naredim piko, glejte! to je *i*, to je taj pismenka *i*. Le naredjajte to pismenko celo uro in po celej ploščici, mesto mene bo Uršičev Lenc gledal, kako da pišete, le lepo ga vbogajte. Tudi doma ateji in mamí povejte in pokažite, da znate že pismenko *i* pisati in brati.

Oče. Le prinesi ploščico, piši in beri pismenko *i*, da vidim, kako da znaš. —

Nekaj od ljubih živalic. *)

U v o d.

Kako se stvari razločijo.

Na deželi je živel nek katehet, to so duhovnik, kateri v šoli keršanski nauk učijo. Prav dobro se jim je zdelo, če so jih otroci ob nedelah in praznikih obiskovali. Njihovo nar večje veselje je bilo, kader so bili med otroci in jim kaj koristnega in lepega pripovedovali od stvari, ki jih na svetu vidimo. Močno so se trudili,

*) Dr. Anton Jarisch je spisal knjigo: „Lehrreiche Erzählungen aus der Thierwelt oder Blicke in das Leben der Thiere.“ II. Auflage. Jože Eržen, šolski pripravnik v Celovcu, je to podučno in kratkočasno knjižico poslovenil in mi jo bomo v „šolsk. prij.“ celo donášali. Vred.

otroke podučevati, kako lepo je vse na svetu, in da je vsaka, tudi nar najnša stvar za nekaj dobra in nam koristna. Otroci so pa tako zmerej bolj spoznavali, kako mogočen, dobrotljiv in moder da je Bog, in tudi zmeraj večje veselje nad tim lepim podukom imeli.

Prizadevali so si, otrokom pokazati, kako dobrotljiv da je Bog tudi do ljubih živalic, kako da jih rad ima in kako zvesto za nje skerbi. Lepo so jih podučevali, da tudi nar manjši stvarici ne smejo nič žalega in hudega storiti. Prepričani so bili, da tisti, kateri živali in zeliša neusmileno in okrutno pogleduje, tudi svojemu bližnjemu nič dobrega ne voši, in da je njegova ljubezen proti Bogu le slaba in merzla. „Kdor že mlad živali muči, bo tudi v svojej starosti ljudi mučil, in kdor lepo cvetlico na travniku zavoljo tega odterga, da jo pokonča, drevesa prederzno poškodva, bo gotovo divjak postal, in se ne sramoval, tudi svojemu bližnjemu, kolikor bo mogel, klubovati in škodovati.“

Tako so duhovnik mislili, in kdo bi jim ne dal prav?

Zavoljo tega so želeli, otroke učiti, svet in kar je na svetu poznati, to je: u prirodopisju (Naturgeschichte) jih izuriti in jih tako izrediti, da bi mirni, verli in ljubeznjivi ljudje postali.

Ker so za to reč tako veselje občutili, so si tudi veliko lepih kamnov nabrali, in v malem vertiču so lepe in želčne cvetlice rastle. Kar pa je otroke nar boljše veselilo, je bil njih prebrisan koder, papiga, popkar (gimpel), in druge ptice, ktere so lepo prepevale. Na dvoru je berhki petelin svoje putke vodil, gose in race so se v ribnjaku kopale, purman je svoje dolge perute na tla spenjal, pav je na zidu, za katerim je bil vert, svoj prelepi rep v kolo razširoval, in pisane golobice so po golobnjakih gergotale. Oh, to je bilo veselje za otroke, ko je koder skazoval, kako moder da je in kaj da že zna, — ko je popkar na povelje svojega gospoda pel, ko so kure kermo iz rok kavsale in pav možko po dvoru semtertje postopal.

Sbrani so bili sopet otroci, in perpovedovali so duhovniku, kar je vsakteremu v glavo padlo. Potem začnejo katehet: Pri zadnej skušnji ste mi veselje storili, ste lepo in gladko odgovar-

jali, zato hočem jaz danas tudi vas razveseliti, in vam reči pokazati, katerih še niste nikdar vidili. — Pojdite z mano!

Oni odpro vrata in otroci stopijo v izbo. O kako debelo so gledali, ko so v omarah veliko sto majnih in velikih namašenih ptic zagledali. Janezik in Nežka sta zadniško poskočila, ker sta mislila, da so te namašene ptice žive. Pa zagledati, da drugi otroci s rokami kljune sov in jastrebov ošlatujejo, in te njim nič ne store, sta si Janezik in Nežka serce vzela, bližej stopiti.

Le sem otroci — rečejo duhovnik — ptice bomo poznej ogledovali.

Zdaj odprejo več shramb. O, kako lepo! — Tukaj so bili modri, rudeči, zeleni, beli, rumeni, likani in nelikani kamni, uhanke, perstani, rude, ktere so se kot zlato in srebro svetile, luštrenke in okamnijine mnogoverstne baže.

To res še nismo vidili, g. duhovnik! — reče Janezik. — Ali bi smeli prositi, da bi Vi nam vse te reči razlagali in nam kaj od njih povedali. Radovoljno moj otrok — rečejo katehet — pa drugi dan, ko sopet pridete. Danas imam vam še veliko družega pokazati; narprej se hočem z vami malo igrati, in vam prav koristne reči pripovedovati. Nežka, kakor se mi pozdeva, tebi te lepe zelene uhanke dopadejo? Pridi in lepo jih prosi, morde da k tebi pridejo, in se na tvoje ušesa obesijo. Glej, če na tvojo prošnjo obvisijo, jih tebi dam, so tvoje.

Nežka je rudeča postala, in milo je na lepe uhanke pogledovala, pa njena prošnja ni nič pomagala, in drugi otroci so jo zasmehovali. Zdaj Tonček reče: Oho, če je temu taka, bo Nežka prazna domu šla; to so le kamni, kateri ne občutijo, in tudi življenja v sebi nimajo, in toraj še manj zastopijo, kar ljudje govore. Ti imaš prav, ljubi Tonček — rečejo smehljaje katehet, — na kamnih vidimo, da ne živijo, da ne občutijo in da se ne gibajo. — Dobro pogledjte te kamne in luštrenke. — Da vam dolg čas ne bo, naj moj popkar malo poje. Le začni, le zapoj kako otrokom! daj slišati, kako znaš!

Popkar ne poje, na zadnjem stebelu čepi, in pogleduje sedaj s tim, sedaj s drugim očesom gosp. kateheta. Ah, noče peti! — zdihujejo otroci. Le malo poterpite, on čaka, da mu vkažem, ktero

naj zapoje. Jaz mu bom malo popred žvižgal, in bote vidili, da bo precej za menoj pel.

In res! katehet mu malo popred žvižgajo in popkar koj začne dalej peti, kar se je bil do zdaj naučil.

Otroci so kamne kmalo zapustili, in k popkarju leteli, da bi poslušali, kako poje. Katehetu je bilo to prav ljubo. Nežka! ali hočeš popkarja prositi, da naj se ti na roko vsede? Alj obljubiti ti ga ne morem kakor poprej uhanke, zakaj jaz bi moral biti mož beseda. Oj Nežka se boji; Tonček ali boš ti bolj serčen, pojdi in pomoli mu perst, in poklici ga. Ančika pa naj mu cukra ponudi. Pa le terdno ga derži, alj kar ti ga z rok potegue, in vteče ž njim.

Kdo bi veselje popisal, ktero so otroci občutili, ko se je popkar na Tončkovo prošnjo na perste vsedel, in cukar Ančiki iz rok kljuval. Zdaj bi vsakteri rad popkarja imel, in glejte, ptič jih je še bolj razveselil, ko je vsakemu na perste ferknil, kateri mu je roko pomolil, tudi boječa Nežika mu roko poda, in popkar se na njo vsede.

Otroci, — rečejo katehet — kaj mislite? — Ko je poprej Nežka uhanke prosila, ste se posmehovali in mislili, te že ne bodo k nji prišle, in ko je Tonček popkarja poklical, je precej prišel in zastopil, da mora peti, in kar je bilo še več vredno, vedel je, kaj da mora peti. Ali niste zapazili, da si je tako obnašal, kakor da bi me hotel kaj vprašati?

Janezik. Res je taka, pa to je čudno, tudi nas je zastopil, ko smo ga prosili, da naj se nam na roke vsede. To je ravno tako, kakor da bi bil pameten.

Katehet. Zdaj pa le dobro zamerkajte, kakšen da je moj popkar in pojdite z manoj v vert. Otroci se niso pustili drugikrat veljevati, kmalo so skoz duri smuknili.

(Dalje sledi.)

Ljubo zdravje.

Ljubo zdravje je bogastvo

Kaj pomaga vse imeti,

Čez bogastva druge vse,

Če bi zdravja ne bilo,

Vrednost tega le spoznava

Premoženje vse na svetu

Ta, ki dolgo bolan je.

Je v bolezni le grenko.

Hvaljen bodi, Bogec mili,
Da mi ljubo zdravje daš,
Naše zdravje in bolezn
V svoji roki Ti imaš.

Se ogibat skerbno hočem,
Kar nevarno zdravju je;
Ljubo zdravje je bogastvo
Čez bogastva druge vse.
A. Praprotnik.

Paskal.

(Reven pastirski deček.)

Paskal Baglon je bil v nekej vasi od siromaških starišev rojen. Niso imeli, da bi sinčeka le trohico kaj učiti dali. Mladi Paskal stopi pri nekem gospodu za pastirja u službo. Strašno ga je mikalo, se brati naučiti. Zategadel je vselej na pašo abecednico s seboj vzel in memogredoče poprosival, da bi mu naj povedali, kako se pismenke, slovke in besede izrekujejo. Ni dolgo časa, in Paskal že zna brati. Ni je sedaj za njega bilo večjega veselja, kakor pa pobožne, dobre knjige čitati; zakaj on sam je bil jako pobožen.

Na paši je bil marsikaj lepega in koristnega bral med tim, ko drugi otroci na paši reči vganjajo, da je strah in groza. Kar je brai, je lepo u sercu nosil in zvesto po njem se ravnal. To je njegovemu gospodarju močno dopadlo. On ni imel svojih otrok. Viditi svojega bornega pastirčeka, kako se lepo obnaša, rad boga, serčno moli in vse veselo in urno dela, se njega vsmili in ga za svojega šina vzeti, in mu vse svoje bogastvo izročiti obljudi. Paskal se pa za to čast in srečo lepo zahvali in hoče rajše reven in pokoren ostati, tako, je djal, sem bolj Jezusu podoben, ki je prišel služiti, ne pa, da bi drugi njemu služili. Dolgo časa je ostal še pri hiši in vselej je bil židane volje; le samo to ga je pri sercu peklo, ko je vidil, kako da njegovi zravenposli gerdo kolnejo in nesramno klafajo, kako da je take ljudi svariti le bob v steno metati. Zasmehovali so ga, za norca imeli, in slednič še od hiše spravili. Šel je žalosten od hiše in podal se v nek samostan, kjer je sladko in mirno v gospodu zaspal. — To se pravi za Jezusa terpeti! Ti pa, ki tukaj š njim terpijo, bodo tamkej š njim kraljevali.

Jančar.

Drobtinčica.

* Presvitli Lavantinski knezoškof, g. Anton Mart. Slomšek, so pozdravili v pastirskem listu vse verne ovčice in jim veselo sveto veliko noč v Gospodu Jezusu želijo. V tem pastirskem listu prav živo in goreče pokažejo, kam da peljajo panti in prekucije, opominjajo svoje verne ovčice Bogu večno hvalo peti, da je nam našega verl. cesarja *Franca Jošefa I.* take nevarnosti rešil, in jih milo prosijo in zarotijo, da naj zvesto Bogu dajo, kar je božjega, in cesarju, kar je cesarjevega. Da bi ovi past. list vsak hišni gospodar na svoje duri pribil in ga večkrat prebral! Le škoda, da nam iztisov zmanjka za Slovence Kerške škofije.

Društvo sv. Mohora.

* *Iz Gorice.* Kako je pa neki to, da se nobeden več ne oglasi od nobene strani zavoljo vstanovljenja *istine*, od ktere se je spervega v Vašem listu govoriti začelo? Bode li kaj iz tega ali ne? — Škoda, velika škoda, ako bi se naši vlastenci te stvari resno ne poprijeli, ki bi društvu novih moči podelila, in popolnoma prepričala njegovo opešanje, ki ga nekateri, ne vem ali prijateli ali neprijateli naši, že sadaj našemu društvu ravno tako oznanovati začenjajo, kakor je pred nekterimi leti Dunajski „Verein zur Ausgabe guter Bücher“ spervega veselo in živo cvetel, potlej pa na enkrat onemogel in — zaspal. Poprimimo se torej, domoljubi! poprimimo se s *združenimi močmi* leté važne stvari, da se tudi našemu društvu kej takega ne primeri, in da omenjeni preroki osramoteni omolknejo! —

* Društvo šteje dosedaj 780 družbanov; za leto 1853 je jih že 550 svojo letnino plačalo.

Dalje so pristopili p. n. gospodi: 752. Kmetič Miha, kapl. v Žireh; 753. Kaplenk Jan., duh. pomočn. v Ajdovci; 754. Horvat Jože, bogosl. v Celovcu; 755. Ferik Matia, duh. oprav. v št. Jurju poleg Ljutom.; 756. Čibašek Ant., fajm. v št. Kocj. na Kranjsk.; 757. Jerančič Tom., kapl. v Velesovim; 758. Levpužič Andrej, kapl. v Šembiški gori; 759. Leban Jan., lokalist v Idrli na Bači; 760. Juh Andr., kapl. na Pečini; 761. Topolnik Šim., fajm. pri sv. Jurju na Ramešn.; 762. Leih Blaž., fajm. v št. Jakopu v slov. goric.